

Folls d'amor: Ramon Llull i el *Llibre d'amic e Amat*

Francesc-Xavier Marín i Torné

Doctor en Filosofia, membre del consell assessor per la diversitat religiosa de la Generalitat de Catalunya

---

Una vida amb rerefons místic

Podria semblar una obvietat afirmar que les comeses extraordinàries són dutes a terme per personatges excepcionals. Resultaria apassionant debatre si aquesta lògica és apriorística (hom disposa d'una identitat potent i justament aquests atributs li permeten afrontar tasques que atabalarien un altre) o si, al contrari, el raonament és *a posteriori* (hipotitzem que es tracta d'algú singular perquè ha estat capaç de dur a bon port determinades accions). Sigui com sigui, el cas és que Ramon Llull encaixa a la perfecció en aquest perfil. Calia un punt de bogeria (no en va ell mateix s'anomena en més d'una ocasió «Ramon lo foll» per afrontar el repte colossal de preservar la proximitat entre cristianisme i islam en un moment en què la correlació de forces que representaven les religions monoteistes patia una mutació descontroladament violenta: a la banda occidental de la Mediterrània l'islam reclusava mentre que, a Orient, era el cristianisme qui es veia forçat a abandonar Terra Santa. Més d'un pensava que les circumstàncies històriques abocaven fatalment a un xoc de civilitzacions. Llavors, de forma certament inesperada, irromp Ramon Llull recordant la importància del mutu enteniment inevitable si no es volia degenerar en el drama del fanatisme excoent.

En efecte, Llull recupera el llegat del segle XII i el sap adaptar

creativament al nou context. Això farà del seu pensament una obra alhora suggerent i controvertida, tant per la magnitud dels plantejaments (filosofia, teologia, literatura, astronomia, lògica...) com per l'abast de la seva proposta: generar un nou mètode apològic a les envistes de les missions cristianes. La seva conversió el 1263 significarà, en aquest sentit, un punt de no retorn: les aparicions de Jesús crucificat cridant-lo a escriure el millor llibre del món suposen una ruptura amb la seva vida anterior. Deixarà la seva feina com a senescal de la cort del rei Jaume, s'acomiarà de la seva dona Blanca i dels seus fills Domènec i Magdalena, pelegrinarà al santuari de Rocamadour i a sant Jaume de Compostel·la, s'entrevistarà a Barcelona amb Ramon de Penyafort i iniciarà un període de nou anys de formació per tal de tirar endavant la tasca encomanada per Jesús amb un mínim de garanties. Prop de 40 anys li suposarà polir el seu mètode d'argumentació («Art de trobar la veritat»), i 30 anys justos consagrarà a buscar el suport de papes, reis i universitats. Frustrat pel relativament poc ressò del seu programa reformador, emprendre la mesura quasi desesperada d'entomar el projecte personalment sobre el terreny: amb 60 anys començarà els seus viatges al Magreb, al Pròxim Orient i a l'Àsia menor. Només la mort, ara fa 700 anys, va poder aturar l'empenta dinàmica que l'havia definit.

Certament va ser la profunditat de la vivència mística de Llull el que el va dur a desprendre's de la comoditat de la vida que havia dut fins llavors i iniciar un canvi radical. Si aquestes experiències espirituals van ser puntuals o es van perllongar al llarg de la seva vida no hauria de constituir el centre del debat, si això ens ha de fer perdre de vista que la intensitat existencial és capaç de transformar les persones. Es miri com es miri, el fet és que l'espiritualitat conforma l'eix vertebrador del Llull espès quan escriu de lògica, del Llull suggestiu que redacta novel·les i poemes, i del Llull decebut que replanteja amb aspresa el drama de les croades. Des d'aquest punt de vista, la mística lulliana troba els seus orígens en el *Llibre de contemplació* i la seva culminació en l'*Arbre de filosofia d'amor*, però serà el *Llibre d'amic e Amat* l'obra magna que en farà la síntesi perfecta.

“ Llull sap compaginar amb harmonia una intensa vida activa amb la capacitat contemplativa, i totes dues es retroalimenten productivament.

El *Llibre d'amic e Amat* en el seu context

Per bé que amb matisos, els experts no qüestionen que el *Llibre d'amic e Amat* reflecteix immediatament la pròpia experiència de Ramon Llull. Els aspectes més formals de l'obra (la coherència interna de la temàtica i l'estil, la densitat condensada del plantejament) i, sobretot, el seu tractament, en fan un dels cims de la mística medieval i una de les obres cabdals del Beat.

En efecte, Llull sap compaginar amb harmonia una intensa vida activa amb la capacitat contemplativa, i totes dues es retroalimenten productivament. La duresa dels viatges, les negociacions amb les autoritats, la gestió de Miramar o la immensa productivitat literària no li faran perdre l'objectiu del seu afany: la conversió a Déu. Ara bé, Llull es complau a jugar amb el lector quan incrusta el *Llibre d'amic e Amat* en el cor mateix del *Llibre d'Evast e Blanquerna* per tal de proporcionar una possible clau de lectura:

Així, en el pròleg, afirma que el *Llibre d'Evast e Blanquerna* està disposat en cinc capítols a semblança de les cinc nafres del Jesús crucificat, justament el mateix nombre d'aparicions de Jesús que va tenir Llull el 1263 i que el van dur al canvi de vida. Els cinc capítols corresponen als cinc estaments que Llull considera al llarg de l'obra i que Blanquerna recorre com si d'una novel·la de formació es tractés: el matrimoni, el monacat, el clergat, el cardenalat-papat i la vida eremitana. L'objectiu general del *Llibre d'Evast i Blanquerna* queda establert en l'exordí: «Lo qual és fet per intenció que los hòmens hagen d'amar, entendre, recordar e servir a Vós com a ver Déu, senyor i creador que sou de totes coses».

Arribats al capítol XCVI Blanquerna dimiteix del papat i es consagra a la vida eremítica. En aquest moment un altre ermità el visita per comentar-li que ell i els seus companys viuen enmig de temptacions que els destorben de la contemplació, i li proposa d'escriure un llibre

“ L'estratègia a la qual recorrerà Blanquerna per redactar el *Llibre d'amic e Amat* consistirà a resar considerant les virtuts divines i a, tot seguit, posar per escrit les seves reflexions.

que els serveixi de guia. «Molt cogità Blanquerna en qual manera faria lo llibre ni de qual matèria». Bo i resant rep una inspiració: «Cogità que força d'amor no segueix manera com l'amic ama molt fortament son amat. On, per açó, Blanquerna fo en volentat que faés Llibre d'Amic e Amat, lo qual amic fos feel e devot cristià, e l'amat fos Déu» (XVIX).

Blanquerna explica a l'ermità que, quan era missioner, havia tingut coneixement que entre els sarraïns hi havia uns sufis que «han paraules d'amor e exemplis abreujats e qui donen a home gran devoció; e són paraules qui han mester esposició, e per esposició puja l'enteniment més a ensús, per lo qual pujament muntiplica e puja la volentat en devoció» (XVIX).

L'estratègia a la qual recorrerà Blanquerna per redactar el *Llibre d'amic e Amat* consistirà a resar considerant les virtuts divines i a, tot seguit, posar per escrit les seves reflexions. Ara bé, determinà que «aquelles maneres fossen breus, e que en breu temps l'ànima ne pugués moltes decórrer. E en la benedicció de Déu Blanquerna començà son llibre, lo qual departí en aitants verses com ha dies l'any. E cascú vers basta a tot un dia a contemplar Déu» (C). Això voldria dir que el Llibre hauria de contenir 365 versets (més un per als anys de traspàs), per bé que els manuscrits més antics només en recullen 357.

Fins aquí el que Llull explica en el *Llibre d'Evast e Blanquerna* sobre els orígens del *Llibre d'amic e Amat*, però això no comporta que aquesta fos la realitat. Certament no es pot descartar que l'obra que aquí presentem tingui un caire autobiogràfic i reflecteixi l'experiència mística que Llull va tenir al monestir de Miramar tal com relata el Cant de Ramon: «Lo monestir de Miramar fiu a frares Menors donar per sarraïns a preïcar. Enfre la vinya e'l fenollar amor me pres, fé'm Déus amar enfre sospirs e plors estar». El fet que el capítol XCVIII del *Llibre d'Evast e Blanquerna* ubiqui el nostre protagonista fent d'ermità en una localitza-

“ El fet és que la consideració de Blanquerna com a *alter ego* de Llull és predominant entre els analistes clàssics i, per bé que matisada, entre els estudiosos contemporanis.

ció idèntica a la de Miramar podria ser una pista per al lector coneixedor de la vida de Llull. Ara bé, si aquest fos el cas, s'obre un debat sobre la cronologia, ja que Miramar va ser fundat el 1276 i el *Llibre d'Evast e Blanquerna* és publicat el 1283. Així, la majoria dels partidaris que el *Llibre d'amic e Amat* reflecteix l'experiència mística de Llull defensen que l'obra va ser escrita abans que el Blanquerna, mentre que la minoria dels analistes proposen que les dues obres van ser escrites simultàniament o que Llull la va redactar El *Llibre d'amic e Amat* ja des de l'inici amb la intenció que fos un capítol del *Llibre d'Evast e Blanquerna*. Tanmateix, la constatació és que en els setze manuscrits medievals del *Llibre d'amic e Amat* que es conserven (en occità, francès, català i llatí) l'obra sempre està vinculada al *Llibre d'Evast e Blanquerna*. És a dir, que no va existir, no es va difondre com una obra independent, per bé que apareixen citades per separat en el catàleg d'obres lul·lianes més antic que recull l'inventari de la Cartoixa de Vauvert prop de París (*Electorium* de Tomàs le Myésier, 1311). Sigui com sigui, el fet és que la consideració de Blanquerna com a *alter ego* de Llull és predominant entre els analistes clàssics (Jaume Custurer, Antoni R. Pasqual, Marcelino Menéndez y Pelayo) i, per bé que més matisada, entre els estudiosos contemporanis.

En tot cas, és més que òbvia la diferència d'estil entre les dues obres (narratiu en el Blanquerna, poètic en el *Llibre d'amic e Amat*), fet que origina un problema de crítica literària. En efecte, el capítol que descriu la vida d'ermità de Blanquerna després de la seva renúncia al papat és extraordinàriament breu i es limita a explicitar la rutina de treball i pregària de Blanquerna. Segurament podria haver estat un bon final del llibre ja que s'ha completat el propòsit inicial de recórrer de la mà de Blanquerna els cinc estaments socials. Però la visita de l'ermità que sol·licita la redacció d'una guia trenca d'alguna manera el ritme i impedeix que l'obra acabi abruptament.

Aquí aflora l'habilitat narrativa de Llull evitant que el *Llibre d'amic e Amat* resulti no ser més que un apèndix al *Llibre d'Evast e Blanquerna*. Limitats a la informació que proporciona el capítol XCVIII, només coneixeríem la dimensió més externa de la vida eremita de Blanquerna, però, en introduir el *Llibre d'amic e Amat*, se'ns facilita l'accés a la seva vida interior. És com si l'afegit omplís aquest buit informatiu a través del recurs narratiu: Blanquerna pren distància de la seva pròpia vivència i presenta les relacions entre un amic i el seu amat. De retruc, la dimensió més exterior de la mística quedarà relegada a la formulació especulativa del *Llibre de l'Art de contemplació*, que esdevindrà, així, el darrer capítol del *Llibre d'Evast e Blanquerna*.

Llull ha aconseguit el que pretenia: el *Llibre d'amic e Amat* no teoritzava sobre la mística sinó que transmet la complexa experiència de Blanquerna posant l'accent en la seva dimensió afectiva i sensorial. Això és rellevant, si no oblidem el propòsit inicial del llibre tal com es diu en l'exordí: Blanquerna «dix a l'ermità que se'n retornàs a Roma, e que en breu de temps li trametria, per lo diaca, lo Llibre d'Amic e Amat, per lo qual poria muntiplicar frevor e devoció en los ermitans, los quals volia enamorar de Déu» (XCIX).

Vers una mística de l'amistat

Com que es tracta de la paradoxa fer accessible una vivència inefable com és la mística, Llull haurà de recórrer a un sofisticat joc de denotacions i connotacions que troben en les metàfores la seva plasmació. Com sabem, el recurs al símbol de l'amistat és relativament recurrent en l'obra de Llull. Així, prop d'un miler de referències poden ser localitzades resseguint l'*Art amativa* (1290), *Flors d'amors e flors d'entel·ligència* (1294) o l'*Arbre de filosofia d'amor* (1298). Serà, tanmateix, en el *Llibre d'amic e Amat*, on aquesta metàfora assolirà el valor màxim.

Per bé que Llull recorre a la metàfora de l'amic e l'amat diverses vegades, en constatem un ús diferenciat. Sovint (és el cas dels capítols

“ El recurs al símbol de l'amistat és relativament recurrent en l'obra de Llull. Així, prop d'un miler de referències poden ser localitzades.

272-349 del *Llibre de contemplació*) aquests conceptes simplement indiquen l'agent i el pacient de l'acció d'estimar, com una altra manera de referir-se a l'amant i a l'amat. Serà, però, en el *Llibre d'Evast i Blanquerna* on s'introdueix la novetat: en els capítols previs al *Llibre d'amic e Amat*, els termes apareixen 8 vegades (1 cop al capítol 79, 6 al 80 i 1 al 83), referits sempre a l'especial relació establerta entre el creient i Crist. Ara Llull consolida la terminologia i el simbolisme fins al punt que, quan no es tracta del vincle amb Déu, la parella no és amic/amat sinó amador/amat. Potser per aquest motiu trobem també una discrepància argumental entre allò que es diu en el capítol LXXXVIII sobre una visita a Barbaria («Atrobà un *Llibre d'amic e Amat* on era recomptat com los devots hòmens faïen cançons a Déu e d'amor, e com per amor a Déu lleixaven lo món e anaven per lo món, pobretat sostenent») i allò que efectivament acabem trobant en el *Llibre d'Evast e Blanquerna*, on no es tracta d'una traducció d'un text àrab sinó d'un original del Blanquerna ermità.

Alguns estudiosos han vist en el *Llibre d'amic e Amat* un manual esotèric per a enamorats, mentre que d'altres hi troben una reconversió dels principals tòpics de la poesia amorosa provençal ara aplicats a una experiència mística. El fet és que, si en el *Llibre de contemplació* predomina l'especulació a propòsit de la temàtica espiritual, en el *Llibre d'amic e Amat* la teoria és només un suport de la càrrega afectiva que es desprèn de la relació amb Déu. Tanmateix, és cert que a mesura que avancem en la lectura dels apartats del Llibre, els versets són cada cop menys lírics i adquireixen un aire de reflexió filosòfica sobre l'amistat.

En efecte, el punt de partida és la dialèctica clàssica del món medieval entre l'amor centrat en un mateix (*amor concupiscentiae*) i l'amor altruista (*amor benevolentiae*). Des de bon començament l'opció de Llull és clara: sempre ha de ser preferible el moviment extàtic (*amor extaticus*) que condueix l'amic fora de si mateix vers l'amat. És el pas de l'egois-

A mesura que avancem en la lectura dels apartats del *Llibre*, els versets són cada cop menys lírics i adquireixen un aire de reflexió filosòfica sobre l'amistat.

me a la generositat, que només pot donar-se si hom està disposat a l'autodesposseïció.

«Anava l'amic per una ciutat com a foll, cantant de son amat; e demanaren-li les gents si havia perdut son seny. Respòs que son amat havia pres son voler, e que ell li havia donat son enteniment» (54).

«Partí's volentat de l'amic e donà'l a l'amat; e l'amat mes en presó la volentat de l'amic, per ço que fos per ell amat e servit» (227).

«Demanaren a l'amat qui era son amic. Respòs que aquell qui per honrar e lloar sos honraments no dubtava nulles coses, e qui a totes coses renunciava per obeir sos manaments e sos consells» (238).

És l'amistat caracteritzada com una forma de benvolença, com a expressió de la voluntat de buscar el bé de l'amat, fins al punt que tots dos conceptes sovint apareixen junts:

«Tots jorns són sospirs e plors missatges entre l'amic e l'amat, per ço que sia enfre ambdós solaç, companyia, e amistat e benolença» (104).

«Cantava l'amat de son amic, e deïa que tant li portava bona volentat, que totes coses que airava per a amor li eren plaents e benanances majors que les coses que amava sens l'amor de son amat» (185).

Certament la finalitat de l'amistat de «bona volentat» serà que l'amic s'assembla al més perfectament possible a l'amat (vegi's 190, 215, 261, 272), però aquí ens movem en el principi de dualitat: amic e amat. És a dir, que, a diferència de l'amor (que pot tenir a un mateix com a objecte, *amor sui*), l'amistat no és mai solitària sinó que exigeix la presència de l'alteritat.

No es tracta, però, de qualsevol mena de vincle entre el jo i el tu, sinó d'una connotació de preferència, d'amistat exclusiva que no tole-

ra el sentit de grup. Per això Llull no fa servir el plural «amics» sinó que el substitueix per «amadors»: «Ajustaren-se molts amadors a amar un amat qui els abundava tots d'amors» (3). És a dir, a cada amat li correspon un sol amic.

«Tramès lletres l'amic a son amat, en les quals li diu si havia altre amador qui li ajuda a portar e a soferir los greus afanys que sosté per sa amor. E l'amat rescisc a son amic dient que no ha ab que faça vers ell injúria ni falliment» (81).

«Deïa l'amic: No es cuit mon amat que jo sia departit a amar altre amat; cor amor m'ha tot ajustat a amar un amat tan solament» (228).

Com que l'amistat cerca el seu complement fora d'un mateix, s'expressa sobretot en formes transitives o de reciprocitat. Amic i amat conformen tensió, diàleg, síntesi de contraris. És una relació que no implica ni plena identitat ni absoluta diferència: quan la distància entre l'amic i l'amat s'ha reduït al mínim, tots dos són inseparables. Llull expressa això jugant amb les expressions «propietat» (autonomia, alteritat) i «comunitat» (unificació).

«Propietat e comunitat s'encontraren, e es mesclaren, per ço que fos amistat e benvolença entre l'amic e l'amat» (44).

Llull preserva sempre la dualitat dels amics, de manera que pròpiament parlant, no s'uneixen els amics directament sinó els seus amors. L'amor com a «tercer principi» garanteix una certa alteritat («*llunyedat*») en el si de la unió mística («*propinquitat*»).

«Eguals coses són propinquitat enfre l'amic e l'amat; car enaixí com mesclament d'aigua e de vi, se mesclen les amors de l'amic e l'amat; e enaixí com calor e llogor s'encadenen llurs amors; e enaixí com essència e ésser, se convenen e s'acosten» (50).

Vet ací per què els «*sanglots, larmes e languers*» no són simplement expressions psicològiques sinó la concreció de la distància ontològica

Llull preserva sempre la dualitat dels amics, de manera que pròpiament parlant, no s'uneixen els amics directament sinó els seus amors.

insuperable entre l'amic i l'amat. El llenguatge del patiment recorda que la presència s'alimenta de l'absència, que la unitat dels amants reposa sobre la distància.

«Lo llum de la cambra de l'amat venc inluminar la cambra de l'amic, per ço que en gitàs tenebres e que l'omplís de plaers, e de llangors e de pensaments. E l'amic gità de sa cambra totes coses, per ço que hi cabés son amat» (100).

Ara bé, per a la concepció derivada del món clàssic l'amistat no és simplement transitivitat sinó, sobretot, reciprocitat: «*amor mutuae benevolentia*». L'amistat és un dinamisme de doble direcció, de l'amic a l'amat i de l'amat a l'amic, de manera que tots dos termes de la relació són actius: l'amat estima l'amic (*amatio*) i n'és correspost (*reamatio*): «Apercebé l'amic que era amat per son amat» (166).

Per això trobem en Llull una concepció descaradament optimista de l'amor, on s'ha exclòs totalment la possibilitat desgraciada d'estimar i no ser correspost:

«Jurava l'amic a l'amat que per sa amor e sostenia treballs i passions; e per açò pregava l'amat que l'amàs e de sos treballs hagués. Jurà l'amat que natura e propietat era de sa amor que amàs tots aquells qui l'amaven, e que hagués pietat d'aquells qui per sa amor treball sostenien. Alegrà's l'amic, e consolà's en la natura e en la propietat essencial de son amat» (151).

El principi de reciprocitat regeix tots els intercanvis: «l'amic e l'amat» viuen l'un per l'altre, es busquen i, quan es troben, se n'alegren. L'amistat és un diàleg constant entre dos subjectes que busquen la comunicació íntima perquè han entès que el sentit consisteix a passar d'una subjectivitat estèril a una intersubjectivitat fecunda.

L'amistat és un diàleg constant entre dos subjectes que busquen la comunicació íntima perquè han entès que el sentit consisteix a passar d'una subjectivitat estèril a una intersubjectivitat fecunda.

«Digues, foll per amor: e qual cosa és pus vesible, o l'amat en l'amic, o l'amic en l'amat? respòs, e dix que l'amat és vist per amors, e l'amic per sospirs, e per plors, e treballs e dolors» (13).

Aquesta reciprocitat troba la seva culminació en l'intercanvi de mirades entre l'amic i l'amat.

«Ab ulls de pensaments, llanguiments, de sospirs e de plors, esguardava l'amic son amat; e ab ulls de gràcia, justícia, pietat, misericòrdia, liberalitat, l'amat esguadava son amic. E l'aucell cantava lo plaent esguardament damunt dit» (41).

Ara bé, es planteja un problema teològic ja que l'amic és el creient cristià i l'amat és Déu. Pot parlar-se d'igualtat en la relació entre Déu i l'ésser humà? Ja sabem que per al pensament clàssic és impossible l'amistat entre nosaltres i Déu a causa de la distància ontològica que ens separa. Però Llull, partint de la novetat cristiana de l'encarnació de Déu en Jesús, refà el plantejament a partir de la imatge segons la qual l'amistat més perfecta és la que es dona a l'interior de la Trinitat, on el Pare és amatiu, el Fill amable i l'Esperit amar. Aquesta premissa farà que, per a Llull, totes les amistats humanes són una evocació de l'amor que lliga les tres Persones de la Trinitat, feta alhora de diferència i d'igualtat.

«Fa l'amat a son amic tres semblants a si mateix amats, en honoraments e valors. E enamora's l'amic de tots tres igualment, jassia que l'amor sia una tan solament, a significança de la unitat, una en tres amats essencialment» (261).

“ Per a Llull, totes les amistats humanes són una evocació de l'amor que lliga les tres Persones de la Trinitat, feta alhora de diferència i d'igualtat.

D'aquesta manera el lliurament entre les Persones de la Trinitat esdevé el model de com l'amat s'ha de lliurar a l'amic i viceversa.

«Deïa l'amic a son amat: Tu est tot, e per tot, e en tot, e ab tot. Tu vull tot, per ço que haja e sia tot mi. Respòs l'amat: No em pots haver tot sens que tu ni sies de mi. E dix l'amic: Hages-me tot, e jo tu tot. Respòs l'amic: Tu est tal tot, que pots abundar a ésser tot de cascú qui es dóna a tu tot» (68).

Conclusions: l'art de trobar paraules d'amor

S'estava Llull a la seva cambra disposat a escriure poemes trobadorescs d'amor quan Jesús se li aparegué i li va canviar la vida: l'amor fatu consagrat a l'elogi cavalleresc de la dona estimada serà substituït per la consideració de l'amor de Déu. I aquí Llull farà un descobriment que l'obrirà a la via mística: el món sensible de l'amistat on es manifesta simbòlicament Déu no té res a veure amb les fantasies de la poesia trobadoresca. No hi ha teofania de Déu més enllà de la realitat sensible i, per a Llull, la màxima manifestació de l'amor de Déu passa per descobrir-ne l'empremta en el vincle entre l'amic i l'amat. A partir d'aquell moment, la complexitat de l'Art de trobar la veritat es concreta en la descripció de les trobades d'amistat entre Déu i l'ésser humà. La *scientia* deixa pas a l'*amantia*. La unió mística es dóna en les converses entre l'amic i l'estimat: «Si no ens entenem per llenguatge, entenam-nos per amor» (27).

El diàleg fet de paraules ja no serà l'única forma possible de relació entre l'amic i l'amat ni, potser, la més expressiva. Els sanglots, les llàgrimes i el silenci passaran a ocupar el lloc principal. Finalment Llull, vinculat a la tradició franciscana, copsa el sentit més pregon del

testimoniatge. Si sant Francesc va impactar Saladí, no tant per els seves paraules sinó amb la seva probresa i senzillesa, Llull començarà les seves trobades amb els musulmans a Bujia i a Tunis apel·lant a l'apologètica per, mica a mica, endinsar-se en el diàleg.

Bé és cert que no és just exigir a algú que vagi més enllà del que permet el seu context històric. L'interès de Llull per l'alteritat religiosa no provenia d'un avançat sentiment intercultural sinó de la preocupació (fins a cert punt obsessiva) que han mostrat tants conversos per la salvació dels qui són religiosament diferents. És a dir, que en la personalitat de Llull el missioner precedeix el pensador i domina per damunt d'ell. La conversió (la seva, la de la societat cristiana i la dels musulmans) va ésser l'ideal de la seva vida i la finalitat última de la seva obra. En aquest sentit, més enllà del seu arrelament particular, l'horitzó de Llull esdevé indiscutiblement universalista. La seva grandesa consisteix, doncs, en l'habilitat per interrelacionar de forma integrada el seu context cultural amb un món que es globalitza. Hi ha aquí, inqüestionablement, una lliçó que no ens podem permetre d'oblidar.

La confiança de Llull en el poder de la raó és certament commovedora: atès que ningú no pot ser coaccionat a abraçar unes creences, és imperatiu convèncer. Cal una apologètica capaç de satisfer les exigències racionals de l'interlocutor. La proposta lul·liana de prescindir de la distinció entre les veritats religioses accessibles a la raó i les que només són conegudes per la fe continua interpel·lant-nos, com també ho fa la seva crida a renunciar als arguments d'autoritat en favor de la comprensió racional. Però més entenedidora resulta encara la confiança de Llull en el testimoniatge de l'amistat: no es tracta tant de refutar els suposats errors de l'interlocutor com d'esforçar-se a comprendre's mútuament. En lloc de situar l'interlocutor a la defensiva, Llull ofereix sempre l'oportunitat de dialogar perquè creu sincerament que tots els éssers humans busquen la saviesa i no simplement que se'ls doni la raó. Només la benvolença lligada a l'amistat ens permetrà fer el pas de la discussió que provoca distància al diàleg que crea proximitats. I caldrà assumir també el patiment vinculat a estimar els altres. Només podrà dialogar qui estigui disposat a embogir d'amor.

Només la benevolença lligada a l'amistat ens permetrà fer el pas de la discussió que provoca distància al diàleg que crea proximitats. I caldrà assumir també el patiment vinculat a estimar els altres.

«Demanaren a l'amic de qui era. Respòs: D'amor. De qui ets? D'amor. Qui t'ha engenrat? Amor. On nasquist? En amor. Qui t'ha nodrit? Amor. De què vius? D'amor? Com has nom? Amor. D'on véns? D'amor. On vas? A amor. On estàs? En amor» (97).

Bibliografia

- BONNER, A., *Sobre la data del Blaquerna*, «Estudia Luliana», 26 (1986), 143-147.
- DOMÍNGUEZ, F., *El «Llibre d'amic e Amats». Reflexions entorn de Ramon Llull i la seva obra literària*, «Randa», 19 (1986), 111-135.
- GALMÉS, A. (1999), *Ramón Llull y la tradición árabe. Amor divino y amor cortés en el Llibre d'Amic e Amat* (Barcelona, Quaderns Crema).
- GONZÁLEZ-CASANOVAS, R. J., *Llull's Blanquerna and the Art of Preaching: The Evolution towards the Novel-Sermon*, «Catalan Review», 4 (1990), 233-262.
- LLULL, R. (1927), *Llibre d'amic e Amat. Llibre d'Ave Maria* (Barcelona, Barcino).
- LLULL, R. (1982), *Libre de Evast e Blanquerna* (Barcelona, Edicions 62).
- LOHR, Ch., DOMÍNGUEZ, F., *Raimundus Lullus, «Liber amici et amatis»: introduction and critical text*, «Traditio», 44 (1988), 325-372.
- OBRADOR, M. (1904), *Libre de Amich e Amat* (Palma de Mallorca, Comissió Editorial Lul·liana).
- PEERS, E. A. (1966), *Foll d'amor, La vida de Ramon Llull* (Palma de Mallorca, Moll).
- PRING-MILL, R. (1991), *Estudis sobre Ramon Llull* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat).

- SERVERAT, V., *Autour de la date de composition du Livre d'amic e amat de Ramon Llull*, «Annali dell'istituto Orientale de Napoli», 34/1 (1992), 37-67.
- SERVERAT, V., *El Llibre d'Amic i Amat de Ramon Llull: modesta contribució al estudio de sus Fuentes*, «Revista Española de Filosofia Medieval», 5 (1998), 41-60.
- SOLER, A., *Origens, composició i datació del «Llibre d'amic e Amats» de Ramon Llull*, «Studia Lulliana», XXXII (1992), 135-151.
- VERDAGUER, J. (1908), *Perles del llibre d'Amic e Amat den Ramon Llull* (Barcelona, L'Avencç).